

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศและสังคมกับโอกาสทางเลือกอาชีพ

4.1 กลุ่มและองค์การชุมชนดอกคำใต้

การจัดตั้งกลุ่ม / องค์การระดับหมู่บ้านและตำบล โดยแนวคิดของผู้นำแต่ละกลุ่มมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน เพื่อรวมพลังให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและส่วนบุคคล เช่น กลุ่มสตรี องค์การระดับหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อผลิต เครือข่ายศูนย์รวมธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้จะมีโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม มีการตกลงร่วมกันว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ข้อตกลงดังกล่าวเกี่ยวกับวิถีชีวิต การประพฤติ ปฏิบัติ ความเชื่อที่เกิดขึ้นในชุมชน (อมรา พงศาพิชญ์, 2534) กลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มธุรกิจนอกภาคเกษตร กลุ่มจักสาน กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจชุมชน มีอิทธิพลต่อการปรับตัวในชุมชนสูงมาก ภายในกลุ่มจะคัดเลือกและสรรหาบุคคลเป็นคณะกรรมการบริหารกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม การร่วมกลุ่มมักจะเป็นเครือข่ายที่ใกล้เคียงกันมาผูกมิตรไมตรีสนิทสนมกันโดยธรรมชาติโดยปกติกลุ่มเครือข่ายจะมีส่วนร่วมทำกิจกรรมวงศาคุณาญาติแล้ว โดยเฉพาะครอบครัวขยาย ค่าใช้จ่ายส่วนกลาง เช่น กิจกรรมในวันสงกรานต์มีการลดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ จึงทำให้กลุ่มอาชีพที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายญาติมิตร มีส่วนช่วยยับยั้งการอพยพของชุมชนไปหางานทำในเมืองสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ร่วมกันเรียน ร่วมกันเป็นกลุ่ม กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันมีการส่งเสริมสัมพันธ์เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้และวิวัฒนาการเป็นชุมชนใหม่ เช่น “ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน” “กลุ่มสัจจะออมทรัพย์” (วิจิต นันท์สุวรรณ อ่างใน ประสาน ดังสิกะบุตร, 2542)

4.2 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมชุมชน

ช่วงเวลาประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นต้นมา สังคมไทยในชนบทได้เกิดวิกฤต มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างรุนแรง ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์กลายเป็นรูปแบบการผลิตเสียเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้านด้วยกัน เน้นการใช้ทุน การจ้างงาน การผลิตตอบสนองต่อความ

ต้องการของตลาดทำให้การขยายตัวของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติการใช้แรงงานและการคมนาคมขนส่ง มีการกระจายผลผลิตทั้งภายในและตลาดโลก ทำให้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ในด้านการผลิตและกระจายผลผลิตจากผลิตครัวเรือนไปสู่ผลิตขนาดใหญ่มีปริมาณมีมาตรฐานตามความต้องการของตลาด จากการแลกเปลี่ยนแรงงานในการปลูกข้าว ไปสู่การจ้างงาน ที่มีรูปแบบการตลาดยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น ทุกวันนี้กระแสทุนนิยมเข้าถึงระดับตำบลและหมู่บ้านอย่างทั่วถึงตามนโยบายของรัฐ กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ด้านการศึกษา สาธารณะสุขและอื่นๆ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์มีความหลากหลาย การปรับตัวจะก่อตัวต่อเมื่อได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอก (External Factors) มากมาย (จุฑารัตน์ เมืองแก้ว, 2537)

4.3 เครือข่ายชุมชนในเมืองบริบทผู้หญิงดอกคำใต้

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไปด้วยระบบการผลิต ภาวะการว่างงานในภาคเกษตรเป็นปัจจัยผลักดัน ให้ผู้หญิงดอกคำใต้อพยพออกจากกิจกรรมทางการผลิต (Production Activities) ไปสู่เครือข่ายการค้า นายทุน โรงงานอุตสาหกรรมหรือธุรกิจเชิงพาณิชย์ เพื่อประกอบอาชีพหลายหลากสาขา ตามแต่ความชำนาญ ความถนัด ซึ่งตนสนใจ ชอบ รัก และใฝ่ฝันอยากที่จะทำงานตามที่ตนต้องการ คือสมัครใจทำงานในตำแหน่ง/สาขาที่ตนเรียนมา ถ้าเป็นผู้หญิงภาคเกษตรซึ่งอพยพออกไปหางานในเมือง เป็นผู้หญิงค้าบริการทางเพศ ก็จะมีเครือข่ายชักชวนเป็นนายหน้าหรือคนรู้จักภายในชุมชนเข้าไปทาบทามผู้ปกครองและตกลงราคากันล่วงหน้า ต่อจากนั้นจะพา ผู้ปกครองของเด็กไปดูสถานที่หรือสำนักบริการและบ้านของผู้ค้าบริการ เพื่อให้อบอุ่นใจและจะมอบเงินจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้ปกครอง แหล่งที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น ย่านสุทธิสารและย่านบางขุนพรหม ซึ่งเป็นคนี่รู้จักกันในชุมชนไปตั้งหลักแหล่งค้าบริการ ประกอบด้วย กิจการสาขาคาราโอเกะ ร้านอาหาร บาร์เบียร์ คาเฟ่ ให้ญาติพี่น้องดำเนินธุรกิจดังกล่าวเป็นระบบครอบครัว ต่อมาเมื่อลูกหลานเจริญวัยได้ส่งเรียนหนังสือจนจบปริญญาตรีหรือในระดับที่สูงขึ้น นักธุรกิจบางรายส่งบุตร ธิดา ไปเรียนหนังสือต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการเข้าถึงผู้หญิงดอกคำใต้ คือ มีวิชาความรู้ ทักษะความสามารถ จะมีอำนาจจากยศฐาบรรดาศักดิ์ มีตำแหน่งหน้าที่ระดับผู้บริหาร แต่งงานอยู่นอกชุมชน ตั้งหลักแหล่งอยู่ในชุมชนเมือง เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงการเข้าถึงทรัพยากรเป็นตัวกำหนดสถานะทางเศรษฐกิจของสังคม/ปัจเจกชน (ประสาน ดั่งสิกบุตร, 2542) ผู้ใดหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในสังคมกว้างขวาง มีเพื่อนฝูงญาติมิตรบริวารมาก ประกอบมี

อำนาจ บารมีเป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไป ย่อมจะเป็นผู้เข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่า ซึ่งปัจจุบันระบบการเมืองและระบบราชการไทยเป็นแบบระบบอุปถัมภ์ มีพรรคพวก มีเส้นสาย นายทุน/นักธุรกิจ ฝากลูก-หลาน เข้าทำงานเพื่อความก้าวหน้าของครอบครัว ส่วนผู้ว่างงานถ้าไม่มีความรู้และพรรคพวก ก็จะได้รับการทำงานลำดับต่อไป ข้อมูลผู้ว่างงานประจำปี 2543 จำนวน 1,060,000 คน ผู้สำเร็จการศึกษา ปีการศึกษา 2543 เป็นจำนวน 700,000 – 800,000 คน (กรมการจัดหางาน, 2543)

4.4 ความเหมือนและต่างของครอบครัวในชุมชนกับนอกชุมชนดอกคำใต้

สถาบันครอบครัวได้รับการพัฒนาอย่างหลากหลายจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว เช่น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (Ethnic Diversity) มีชาวต่างชาติเข้ามาพักอาศัยอาจจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวร ส่วนมากจะเข้ามากับผู้หญิงที่ไปใช้แรงงานนอกชุมชนหรือต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ ไต้หวัน และฮ่องกง เป็นต้น ความหลากหลายทาง วัฒนธรรม (Culture) เช่น ผู้หญิงดอกคำใต้ จากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรม ช่วงเวลาประมาณ 20 – 30 ปีก่อน ผู้หญิงจะเป็นแม่บ้านดูแลสมาชิกในครอบครัว ให้การศึกษาบุตร – ธิดา หุงหาอาหารและปรนนิบัติสามี แต่ปัจจุบันผู้หญิงไปทำงานนอกบ้าน (House work) มีความสัมพันธ์นอกบ้าน พบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูง กิจกรรมชุมชน ผู้หญิงดอกคำใต้ วัยกลางคนขึ้นไป จะดื่มสุรา – เบียร์ เดินรำ – ร้องเพลง (มีเรคเคิล่อนที่ หรือ Disco Tech) ตามชบวนแห่ในเทศกาล เช่น วันขึ้นปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ วันเข้า – วันออกพรรษา งานทอดผ้าป่า งานกฐิน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงหลากหลาย กล่าวแสดงออก การหย่าร้างมีสถิติเพิ่มสูงขึ้น เด็กถูกทอดทิ้งจำนวนมากการศึกษาสูงขึ้นยกฐานะทัดเทียมกับเพศชาย ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรฉบับปี 2540 มาตรา 30 และมาตรา 80 มีเจตนารมณ์ชัดเจนที่จะส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

นอกจากนี้รัชนีกร ทิพยวาน (อ้างใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2542) ได้กล่าวถึง ระบบเศรษฐกิจนโยบายการพัฒนาของประเทศว่าผู้หญิงจะมีความชำนาญในทางเศรษฐกิจมากกว่าผู้ชาย เช่น การค้าขายผลผลิตจากการเกษตร งานจักสาน ผลิตผลในสวนผลไม้ ไปขายในตลาด การหาบเร่แผงลอยขายก๋วยเตี๋ยว ผู้หญิงจะมีทักษะการพูดและการต่อรองเก่งและอดทน การที่ผู้หญิงดอกคำใต้มิได้พัฒนาทางการเกษตรเป็นการเสียโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรเป็นอย่างยิ่ง เพราะ

ผู้หญิงมีได้เรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทางการผลิต ระบบตลาด การประชาสัมพันธ์ มีความสำคัญมากในการผลิตเพื่อจำหน่าย ในปัจจุบันผู้หญิงจะขาดรายได้ ซึ่งเป็นผลกระทบ นำเครื่องทุ่นแรงมาทดแทน วิธีการ ขั้นตอนการทำงานจะเปลี่ยนไปจากเดิม เมื่อก่อนนายทุนจะจ้าง แรงงานวันละ 140 – 150 บาท ทำนา ในช่วงฤดูกาลจำกัด แต่ปัจจุบันนายทุนจะเหมาแรงงานนอกชุมชน ซึ่งทำนาของตนเองเสร็จก่อนแล้ว ราคาต่อไร่ละ 600 – 700 บาท งานจะเสร็จเร็ว ต้นทุนต่ำ รับผิดชอบ แรงงานจะเข้าไปสอบถามนายทุนก่อนล่วงหน้าสัก 2 –3 วัน ต่อจากนั้นจะลงมือดำเนินการติดต่อกันรายต่อรายจนถึงสิ้นสุดฤดูกาลทำนา พอข้าวแก่สมควรเก็บเกี่ยวนายทุนก็จะจ้างเจ้าของเครื่องจักรเก็บเกี่ยวข้าวให้ตน หลังจากนั้นก็บรรทุกข้าวไปขายให้พ่อค้าคนกลางหรือโรงสีข้าวทันที โดยไม่เก็บเข้ายุ้งฉางเหมือนแต่ก่อน เพราะต้องการเงินสดใช้หนี้นายทุน

สำหรับผู้หญิงในเมืองมีโอกาสทางการศึกษาและการเลือกในการทำมากกว่าผู้หญิงในชนบท โอกาสพัฒนาศักยภาพมากขึ้น ส่วนมากเป็นผู้หญิงระดับกลางและระดับสูง ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ในชนบทไม่ได้รับประโยชน์ แต่ที่ได้รับประโยชน์ก็จะเป็นผู้หญิงในเมืองมากกว่า โอกาสในการเลือกงานมีสูง เพราะเขตเมืองเศรษฐกิจรุ่งเรือง การใช้เทคโนโลยีทันสมัย การลงทุนคล่องตัว การคมนาคมสะดวก บริษัทเอกชน – นายจ้างย่อมจะอยู่ในเขตเมือง ตำแหน่งงานว่างในเขตเมืองจะมีจำนวนมากและตำแหน่งงานรองรับอุตสาหกรรมหลากหลายอัตราการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามกระแสทุนนิยม ทำให้สถานภาพของผู้หญิงในเขตเมืองดีขึ้น มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและทางเลือกอาชีพดี ๆ ได้มากกว่าผู้หญิงชนบท แม้ว่าผู้หญิงดอกคำใต้ในอดีตจะมีความสำคัญต่อครอบครัวและชุมชนโดยรวม กรณีสืบทอดมรดกเพื่อผลิตค้าจุนครอบครัวให้ดำรงอยู่ ได้มีส่วนร่วมในการผลิตการค้าขายต่อเนื่อง การตัดสินใจไม่ควรต่ำต้อยแต่ประการใด เมื่อสังคมเปลี่ยนไป ผู้หญิงดอกคำใต้จำนวนหนึ่งเท่านั้นตัดสินใจไปเสี่ยงโชคออกจากชุมชน กลายเป็นสาวเสิร์ฟ สาวโรงงาน กรรมกรหญิง รับจ้างทั่วไปและเป็นผู้หญิงขายบริการ จำนวน 3% ของผู้หญิงดอกคำใต้ (เขาวี เปล่งวิทยา, 2542)

สำหรับผู้หญิงยังอยู่ในชุมชนทำการเกษตร ซึ่งเคยมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการดำเนินการผลิตก็ถูกกดบทบาทเป็นเพียงผู้สนับสนุนที่ปราศจากทักษะความรู้ ไร้ฝีมือ สภาพดังกล่าวไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าปัจจุบันสถานภาพของผู้หญิงดีขึ้น เน้นการพัฒนาทางจิตใจ เร่งรัดให้ประชาชนมีส่วนร่วม เนื่องจากขาดปัจจัยทางวัตถุ ทุนการศึกษา ระบบสาธารณสุขมูลฐาน ข้อมูลข่าวสารชัดเจนถูกต้อง วิธีการแก้ไขความยากจนของชุมชน เพิ่มวัตถุ เพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ ขยายการศึกษา ปัจจุบันต้นทุนผลิตทุนสูงจากการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง(แนะนำวิธีการทำปุ๋ยธรรมชาติ)

ดอกเบี้ยเกษตรกรสูง ผลผลิตไม่ได้ราคา เกษตรกรรับภาระความเสี่ยงสูงแต่เพียงฝ่ายเดียวมาตลอด ในขณะที่ภาษีอากรจากประชาชนชนบท ถูกนำไปใช้สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านอุตสาหกรรมในเขตเมือง ผลที่ตามมาความยากจนในชนบท ได้แก่เกษตรกร ซึ่งมีมากกว่า 60% ของทั้งหมด (สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2543) ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท มีมากขึ้นทุกขณะ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University